

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЖИТОМИРСЬКОГО ОБЛАСНОГО ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЮ ЯК ОБ'ЄКТА ЕКОНОМІКИ ТУРИЗМУ

Розглянуто та проаналізовано основні напрямки діяльності літературного музею, пошукову роботу, комплектування матеріалу, створення основних фондів, діючих експозицій. Відображено розвиток літературного процесу на Житомирщині, можливість використання ресурсів музею у туристичній індустрії. Проведено аналіз діяльності, виявлено потенційні можливості літературного музею, які можуть бути використані для задоволення туристичних потреб населення у перспективі, сприятимуть розвитку туризму, підвищенню рівня ефективності туробслуговування та отриманню визнання музею як об'єкта економіки туризму.

Ключові слова: туристична діяльність, туристичний бізнес, туристична індустрія, туристичні потреби, дохід, наукова діяльність, економіка туризму.

Постановка проблеми

В умовах глобалізації туристичний бізнес є перспективним і прибутковим, оскільки отримання прибутку відбувається через задоволення туристичних потреб населення, надання йому різноманітних туристичних послуг у вигляді екскурсійного та іншого сервісу. Хоча природно-ресурсний потенціал Житомирщини характеризується достатнім обсягом рекреаційних ресурсів і посідає провідне місце у державі, однак розвиток туристичної діяльності залишається на низькому рівні. Основними факторами непривабливості є відсутність чіткої політики в галузі туризму на місцевому рівні, низькі якість об'єктів проживання та рівень сервісного обслуговування, відміна ліцензування суб'єктів туристичної діяльності.

Як і вся Житомирщина, м. Житомир має потужний потенціал – велику кількість музеїв, відомих не лише в Україні, але й за її межами. Вся багатотисячолітня історія Житомирського краю дбайливо зібрана житомирськими науковцями, краєзнавцями і зберігається в музеях Житомирщини, адже музеї є безцінними джерелами пізнання та основним товаром, який пропонує туристична фірма.

Так, ще зовсім недавно Житомирський обласний літературний музей був поставлений у ситуацію самовизначення, пошуку нових шляхів розвитку та нових позабюджетних джерел залучення засобів, у тому числі – участі в туристичній діяльності. Наразі музей знаходиться в умовах ринкової конкуренції, а музейний продукт – у сфері економії послуг. Виробляється новий підхід до розуміння суті музею та його суспільного призначення. У центрі уваги повинен бути не музейний предмет із його властивостями та функціями, а залучена у сферу діяльності музею людина [9]. Загальне завдання – максимально включити музейний потенціал у туристичний обіг, хоча це і вимагає надто складних змін у роботі спеціалістів музейної справи та туристичного бізнесу. Головна проблема полягає в тому, що туристична індустрія продає турпродукт. Турпродукт – це комплекс послуг, проданий за єдиною угодою та єдиною ціною, а відвідування музею є частиною цього комплексу. Функції музею доволі складні, а форми діяльності різноманітні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження особливостей розвитку туризму на глобальному, національному і регіональному рівнях стають все більш актуальними в умовах глобалізації та конкурентоспроможності туристичних підприємств. Проблеми розвитку туризму в Україні, питання організації ефективної роботи туристичної індустрії, планування та використання туристичного потенціалу висвітлено у працях багатьох українських та зарубіжних вчених і фахівців туристичної галузі. Проблеми розвитку туризму досліджували у своїх працях В. І. Азар [1], І. Т. Балабанов [2], В. С. Боголюбов [3], О. Ю. Грачев [4], В. Ф. Кифяк [5], В. В. Шиманська [8] та інші. Проблеми в сфері музейної справи, зокрема

недосконалість законодавчої бази, недостатність експозиційних площ, відсутність надійної системи обліку і зберігання музейних фондів тощо висвітлено у працях Чупрія Л. В. [7], створення музеями своїх власних часописів у Романчук А. В. [6]. Однак відродження інтересу до відвідувань музеїв в'їзними туристами та внутрішніми відвідувачами, перетворення музею в об'єкт економіки туризму досліджено не достатньо.

Мета, завдання та методика досліджень

Метою дослідження є здійснення аналізу сучасного стану, окреслення перспектив розвитку літературного музею як об'єкта економіки туризму.

Завданням дослідження є здійснення аналізу економічної діяльності літературного музею протягом 2010–2014 рр., визначення темпів зростання загальної кількості наданих послуг (%), тенденції розвитку музейної справи, прогнозування стану доходів літературного музею від наданих послуг, пошук нових шляхів і методів туристичної діяльності музею. Об'єктом дослідження є економічна діяльність літературного музею. У процесі дослідження було використано: діалектичний метод пізнання при дослідженні економічних аспектів організації та функціонування літературного музею; економіко-статистичний – при вивченні явищ, процесів, фактів і виявленні тенденцій та закономірностей їх розвитку, проведенні аналізу основних напрямків діяльності музею за останні 5 років та його потенційних можливостей, які можуть бути використані для задоволення туристичних потреб населення у перспективі.

Саме цей метод дав змогу встановити кількісний вплив окремих чинників на досліджуваний результат та виявити зміни в перебігу економічних процесів; метод кореляційного-регресійного аналізу при прогнозуванні стану доходів літературного музею від наданих послуг; методи теоретичного узагальнення та абстрактно-логічний дозволив сформулювати висновки, рекомендації та перспективи подальших досліджень.

Результати досліджень

Житомирський обласний літературний музей створений у 1990 році. У музеї дбайливо зібрано і зберігається все, що є гордістю та народним надбанням. Наразі фонд музею налічує більше семи тисяч одиниць. Це меморіальні речі, архівні матеріали, меблі, книги, твори мистецтва, пов'язані з життям та діяльністю найвидатніших діячів культури України та зарубіжжя.

Основним напрямом діяльності Житомирського обласного літературного музею є наукове комплектування, спрямоване на збереження рухомих пам'яток літературного та мистецького життя – культурно-освітня, науково-дослідна діяльність та пошукова робота, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота. Результати досліджень економічної діяльності музею за останні 5 років наведено в таблиці.

Таблиця 1. Економічна діяльність Житомирського обласного літературного музею за 2010–2014 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Відхилення 2014 р. до 2010 р., ±
Кількість відвідувачів, осіб	3600	3800	4200	4300	8400	4800
Продано квитків, шт.	1700	2000	2700	2700	5100	3400
Проведено екскурсій, од.	39	64	93	130	118	79
Кількість проведених виставок, од.	9	12	12	12	9	–
Доходи від наданих послуг, грн	4000	5100	12000	16200	15900	11900
Поповнення музейних фондів, од.	401	402	350	273	360	-41
Експонування речей на виставках, од.	527	508	538	422	451	-76

Джерело: розраховано за даними Житомирського обласного літературного музею.

Дані таблиці 1 свідчать про збільшення доходів музею від наданих послуг майже у 4 рази у 2014 р. порівняно до 2010 р., що становить 15900 грн та 4000 грн, відповідно. Слід зауважити, що у попередньому 2013 р. доходи були більшими ніж у 2014 р. і становили 16200 грн. З таблиці видно, що на збільшення доходів впливають різні чинники, такі як кількість проведених екскурсій (64 од. у 2011 р., 93 од. у 2012 р. 130 од. у 2013 р.), виставок (стабільна кількість – 12 од. протягом 2011–2013 рр.) та експонування речей на виставках (508 од. у 2011 р., зростання до 538 од. у 2012 р. і зменшення до 422 од. у 2013 р.). Але і спостерігається деяке зменшення кількості проведених екскурсій (118 од. у 2014 р.) та виставок (9 од. у 2014 р.), які проводилися у музеї Дирекцією художніх виставок України (м. Київ). Існує також взаємозалежність показників кількості проведених екскурсій, виставок та експонування речей на них. Ці чинники дещо вплинули на доходи музею. Відвідування музею туристами збільшується щорічно, про що свідчать показники, які щорічно зростали протягом 2010–2014 рр. Кількість відвідувачів зросла більше ніж у два рази і становила 8400 осіб у 2014 р. проти 3600 осіб у 2010 р. Темпи зростання (%) загальної кількості наданих послуг музею зображено на рис. 1.

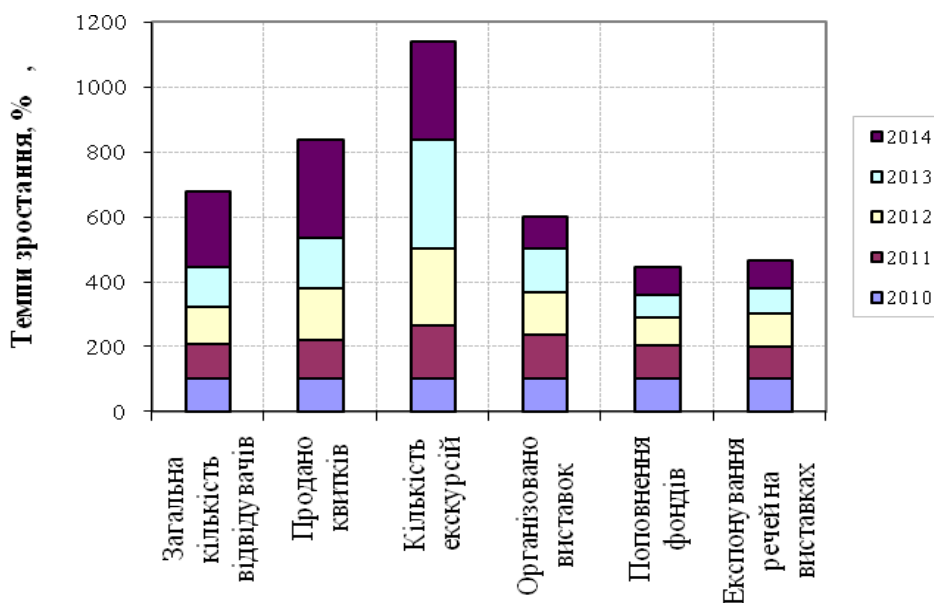

Рис. 1. Темпи зростання загальної кількості наданих послуг Житомирським обласним літературним музеєм протягом 2010–2014 рр., %

Джерело: власні дослідження.

На рисунку 1 відображено, що на першому місці знаходиться кількість проведених екскурсій (темпи зросли у 3,03 раза), на другому – продаж квитків (у 3 рази), на третьому – загальна кількість відвідувачів (у 2,3 раза). Це свідчить про збільшення попиту, туристичну привабливість обласного літературного музею, який може стати ще більш туристично популярним у перспективі. На даному рисунку чітко простежується і потенційна можливість покращання працівниками музею своєї наукової діяльності у майбутньому саме за рахунок організації виставок та експонування речей на них, а також поповнення музейних фондів, сумарний показник яких виявився незначним протягом п'яти останніх років.

Ідея створення літературного музею виникла в Житомирі ще у 70-і роки ХХ століття у колі кращих представників місцевої інтелігенції, де особлива роль належала поету і перекладачу Борису Тену і тодішньому ректору Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Я. Франка Івану Осляку. Б. Теном до місцевого керівництва була донесена думка стосовно використання для експозиції майбутнього музею власної бібліотеки, надзвичайно багатой на раритети. Однак справа організації музею розпочалася пізніше. Наказ обласного

управління культури щодо створення нового музею з'явився 30 грудня 1990 р. Керівництво області якнайшвидше вирішило відкрити літературний музей після знесення в місті будинку, в якому в 1917 р. мешкав Олександр Довженко. В 2001 р. вирішилася доля музею. Управлінням культури було прийняте рішення переселити Житомирський літературний музей до будинку колишнього художньо-виробничого комбінату. Розташована у самому центрі міста (по вул. Київській, 45) у свій час гарна будівля у стилі модерн (близько 1907 р.) перебувала у жалюгідному вигляді, коли до неї переїхали працівники музею. Але старовинний будинок було врятовано, бо з 2007 р. розпочалося поетапне фінансування ремонтних робіт обласною радою і управлінням культури. У результаті будинок Житомирського літературного музею прикрасив своїм фасадом вул. Київську, а також викликав зацікавленість у мешканців міста.

Експонати музею, майже без державного фінансування, були зібрані його співробітниками фактично на ентузіазмі. Музейні фонди формувалися з 1992 року. Меморіальні речі Бориса Тена стали основою фондового зібрання музею. Пролежавши 10 років після смерті поета й перекладача в його зачиненому кабінеті, вони дивним чином збереглися. Це книжки, листи, рукописи, меморіальні речі.

Автографи, листи відомих діячів українського театру, рідкісні афіші та фотодокументи були передані музею родиною режисерів Станіславських Миколи Дмитровича та Тетяни Василівни, що були учнями славетного Леся Курбаса. Завдяки цьому музей дуже збагатився.

Цінним матеріалом для музею було передання у 1994 р. з Канади книжок у кількості 600 шт., що видавалися у різних місцях світу українською діаспорою. Збірка прижиттєвих видань І. Огієнка (митрополита Іларіона) – це сама цікава частина цієї колекції.

Є також у музеї фонд українського композитора М. Скорульського. Рукописи, ноти, старовинні світлини, меморіальні меблі з Житомирського будинку композитора – все це значна складова музейних колекцій. Особливої уваги заслуговує прижиттєвий портрет М. Скорульського, створений І. Раузе – житомирським художником і поетом.

Серед експонатів, що надійшли до фондів музею на початку цього століття, є експонати колишнього громадського музею інтердружби у Житомирі, створеного Іваном Карпушенком, дочка якого передала десятки книжок з автографами відомих письменників. А зібрання творів О. Гончара має автограф на кожному томі.

Певна кількість архівних матеріалів та театральних ескізів Івана Шевченка – заслуженого діяча мистецтв, що працював у Житомирському облмуздрамтеатрі 1952–1994 рр. – є окрасою музейного зібрання (подаровано вдовою художника Вірою Прохорівною).

Значну частину книжного фонду складають твори поетів та прозаїків Житомирщини і навіть тих, що живуть за межами батьківщини. Є тут і матеріали Валерія Шевчука – лауреата премії ім. Т. Шевченка, і рукописи та архівні матеріали поета Ю. Гудзя, а також комплекс матеріалів прозаїка М. Колесника. Гордість музею – художня колекція. Подаровані картини виставлені в окремому залі. Тут і дарунки народного художника М. Максименка, і заслуженого художника України скульптора Д. Красняка, Ю. Каргополова, С. Зеленої, М. Бутковського, В. Радецького та інших. Також є речі антикварного значення, що надійшли з київської митниці і з фондів музею Дирекції художніх виставок України. Тенденції розвитку музейної справи наведено на рис. 2.

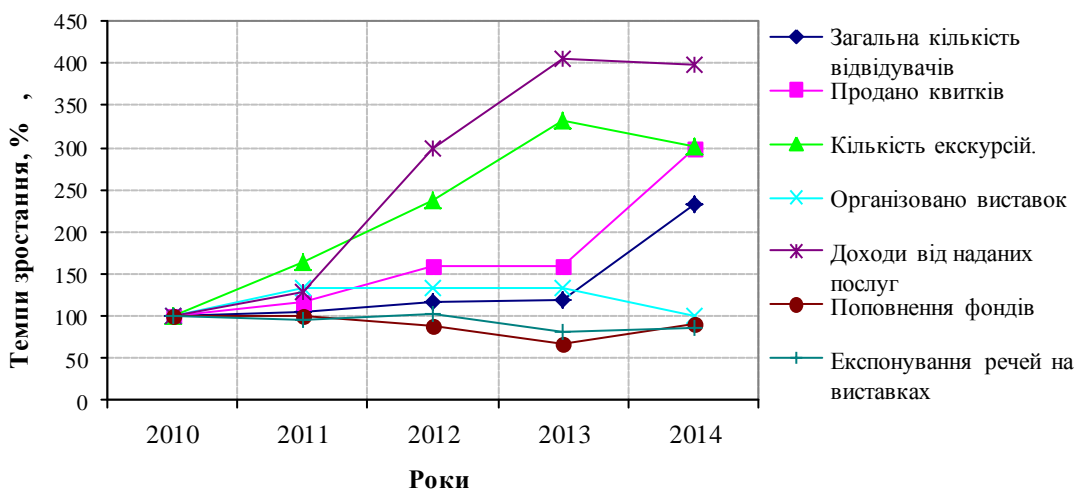

Рис. 2. Тенденції розвитку музейної справи, 2010–2014 рр.

Джерело: власні дослідження

Щодо діяльності музею взагалі, то найвищі тенденції змін за останні 5 років має кількість екскурсій. Значно зростає також кількість проданих квитків. Найвищі темпи зростання мають доходи від наданих послуг, але, слід зазначити, що поповнення фондів має темпи зниження. Негативним є те, що музею не вистачає коштів на поповнення музейних фондів, проведення ремонтно-реставраційних робіт, встановлення сучасної сигналізації, оновлення музейного обладнання. Вирішення окресленої проблеми мислиться через налагодження дієвих комунікацій між музеєм та суспільством, розвиток інформаційних технологій та обмін досвідом роботи, розробку національних програм у галузі інформатизації музейної діяльності, а також через налагодження взаємовигідного

партнерства між музейним та туристичним секторами держави й конкретні механізми такого партнерства.

Прогнозування стану доходів від наданих послуг у % наведено на рис. 3. З року в рік в зростають доходи літературного музею від наданих послуг. Дані рис. 3 свідчать про тенденцію змін доходів, які становили у 2014 р. близько 16 тис. грн, проти 2010 року – 4 тис. грн. На рис. 3 відображено тренд (динаміку) фактичного надходження доходів та три функції їх вирівнювання. Порівняння коефіцієнтів детермінації (R^2) свідчить про найбільш вагому функцію для прогнозування, якою є парабола другого порядку ($R^2 = 0,917$). Але ця функція для прогнозування доходу не придатна, оскільки передбачати зниження доходів просто недопустимо. Тому перспективні розрахунки доходів слід проводити за лінійною функцією, яка вказує на можливість підвищення доходів у майбутньому.

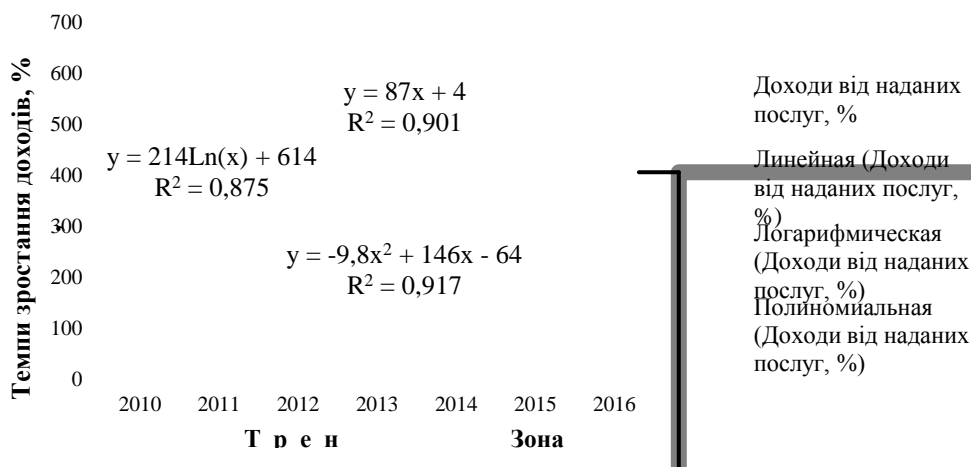

Рис. 3. Прогнозування стану доходів літературного музею від наданих послуг

Джерело: власні дослідження.

Багато експозицій стаціонарних та пересувних виставок було створено за час існування музею, що викликало визнання відвідувачів та загальнообласний резонанс. Створення нових цікавих експозицій дозволило музею розширити екскурсійну діяльність, залучати все більш широкі кола жителів області до історико-літературної спадщини краю. Йде активна робота над новими експозиціями, які дозволять висвітлити літературну історію Житомирщини з найдавніших часів до наших днів.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Визначено, що туристична діяльність є однією з найважливіших соціально-економічних складових розвитку економіки України, яка сприяє покращанню економічного стану, соціальному життєзабезпеченню, оптимальному використанню туристичних та історико-культурних ресурсів, розвитку інфраструктури та міжнародному співробітництву. Для музею туризм – це засіб внутрішньої мобілізації й адаптації до умов ринку, спосіб визначення цілей і стратегії діяльності в нових умовах, можливість визнання об'єктом економіки туризму. Для розвитку туризму Житомирська область має всі необхідні ресурси, які використовуються не повністю. Її багата культурно-історична спадщина, розгалужена мережа транспортних сполучень, закладів культури та мистецтва, наявність туристичної індустрії, яка постійно розвивається, визначають роль Житомирщини як важливого рекреаційного регіону. Однак іноземні туристи становлять незначну частку у загальному обсязі туристичних потоків Житомирської області. В умовах глобалізації необхідно розвивати туристичну індустрію, що сприятиме забезпеченню конкурентоспроможності регіональної економіки.

Виявлено, що літературний музей м. Житомир призначений для вивчення, збереження, використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до історико-культурної спадщини, надання змоги відвідувачам побувати у давньому минулому, побачити сьогодення житомир'ян, його здобутки і навіть заглянути в майбутнє. У музеї зібрано і зберігається все, чим пишається народ. Тому загальним завданням музею, і туризму взагалі, має стати максимальне залучення музейного потенціалу в туристичний оборот. Це, у свою чергу, потребує надто глибоких економічних змін у роботі спеціалістів музейної справи та роботі турбізнесу. Головною проблемою є турпродукт, який продає туріндустрія. Турпродукт – це комплекс послуг, проданий за єдиним договором і єдиною ціною, а відвідування музею є частиною цього комплексу.

На основі проведеного аналізу діяльності літературного музею встановлено, що на 1 місці знаходиться кількість проведених екскурсій, а на останньому – поновлення музейних фондів, тенденцію до зменшення має і експонування речей на виставках. У цілому, максимальне включення музейного потенціалу у туристичний обіг є оправданим, оскільки доходи музею за останні 5 років зросли майже втричі, а проведені дослідження вказують на можливість їх зростання і в майбутньому, які можуть бути використані для задоволення туристичних потреб населення, надання йому туристичних послуг у вигляді екскурсійного та іншого сервісу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка стратегії підвищення ефективності використання потенціалу музею у туристичній індустрії.

Література

1. *Азар В. И.* Экономика туристского рынка / *В. И. Азар, С. Ю. Туманов.* – М., 1998. – 274 с.
 2. *Балабанов И. Т.* Экономика туризма: учеб. пособие / *И. Т. Балабанов, А. И. Балабанов.* – М.: Финансы и статистика, 2003. – 176 с.
 3. *Боголюбов В. С.* Экономика туризма / *В. С. Боголюбов, В. П. Орловская.* – М.: Академия, 2005. – 192 с.
 4. *Грачева О. Ю.* Организация туристического бизнеса технология создания турпродукта / *О. Ю. Грачева, Ю. А. Маркова.* – М.: Научный вестник, 2007. – 213 с.
 5. *Кифяк В. Ф.* Організація туризму: навч. посіб. / *В. Ф. Кифяк.* – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008. – 343 с.
 6. *Романчук А. В.* Музейный туризм: учеб.-метод. Пособие [Электронный ресурс] / *А. В. Романчук.* – СПб.: СПб гос. ун-т, 2010. – 46 с. — Режим доступа: <http://history.spbu.ru/userfiles/Romanchuk.PDF>.
 7. *Чупрій Л. В.* Стан та проблеми музейної справи в Україні. – [Електронний ресурс]. / *Л. В. Чупрій* – Режим доступу: http://getmanps.at.ua/publ/stan_ta_problemi_muzejnoji_spravi_v_ukrajini/1-1-0-52.
 8. *Шиманська В. В.* Конкурентоспроможність туристичного комплексу Житомирщини [Електронний ресурс] / *В. В. Шиман* // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2 (4). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010_2/10shvvtkzh.pdf
 9. *Kovari I.* Safety and Security in the Age of Global Tourism / *I. Kovari, K. Zimanyi* // *Applied Studies in Agribusiness and Commerce.* – Budapest, 2011. – №3-4, Vol. 5. – P. 59–61.
 10. *Shelegina O. N.* Scientific Council of Museums of Siberian Department of Russian Academy of Science as the Coordinator of Activity / *V. A. Lamin, O. N. Shelegina* // *Proceedings of International Symposium «Museums for the Society in the 21 Century».* – Taipei, 2009. – P. 381–389.
 11. *Tourism 2020 Vision* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unwto.org/facts/eng/vision.htm>.
-
-